

Rapport 2007:14

Arkeologisk förundersökning/antikvarisk kontroll

Nygammal strandskoning vid Drottningtornet Strandgatan-Pumptorget

RAÄ 153

Linköpings stad och kommun
Östergötlands län

Ann-Charlott Feldt

Nygammal strandskoning vid Drottningtornet Strandgatan-Pumptorget

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning.	4
Syfte och metod	6
Dokumentation av strandskoningen	6
Referenser	10
Tekniska uppgifter.	11

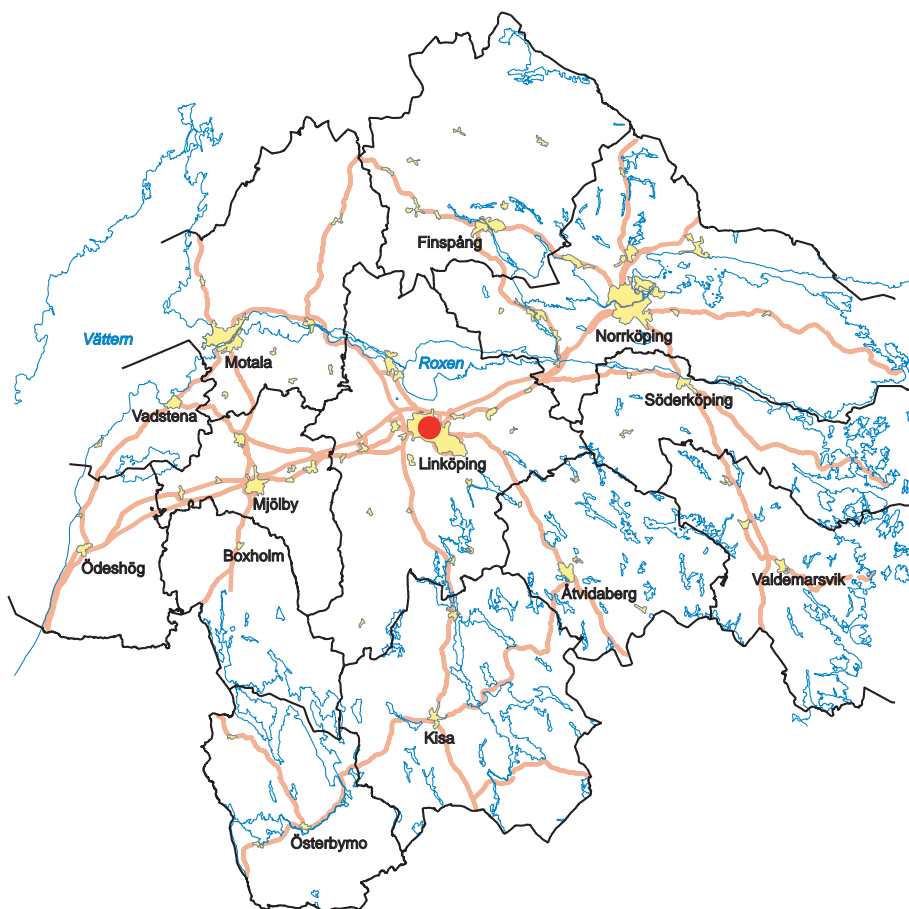
Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
K U L T U R M I L J Ö A V D E L N I N G E N

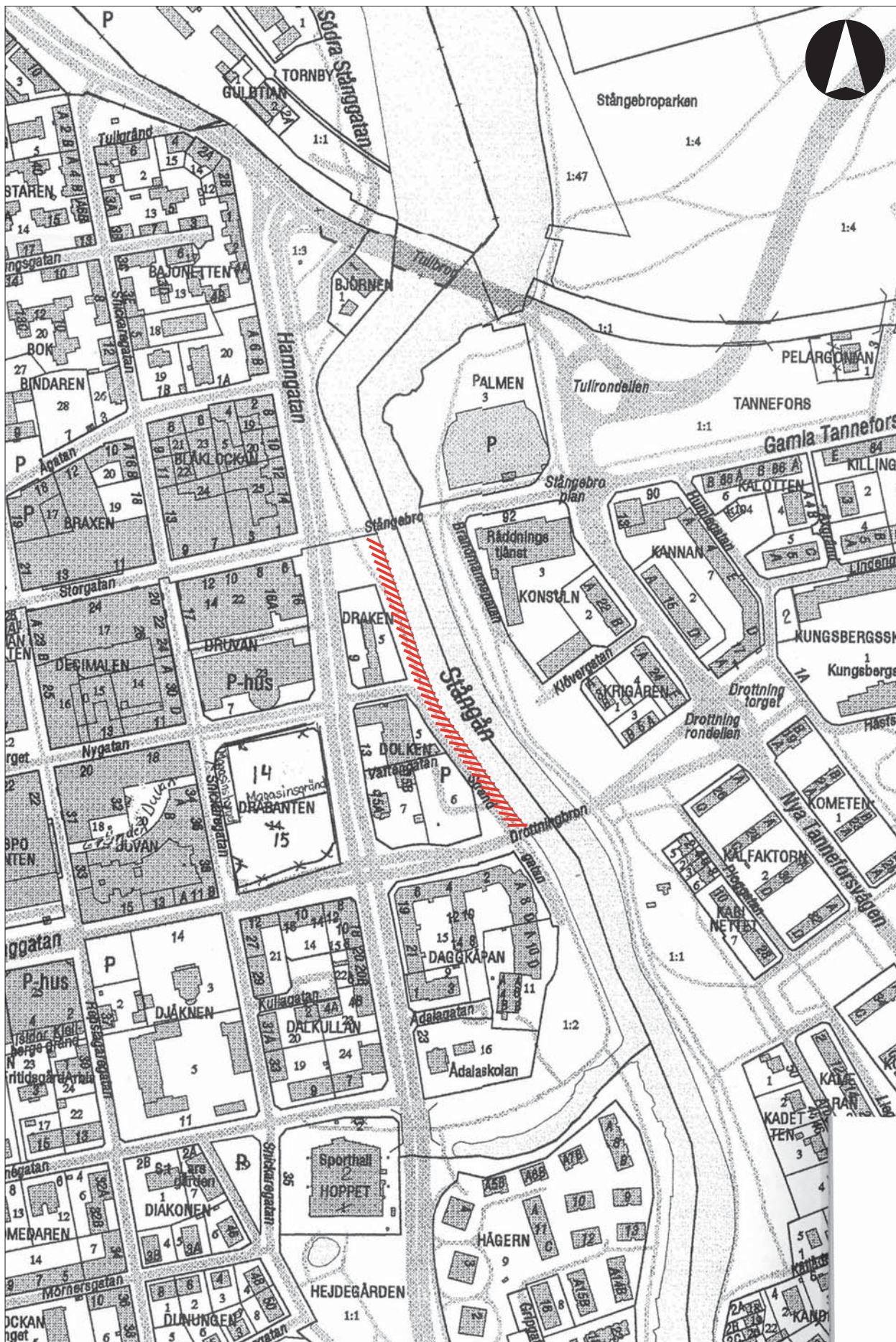
Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
lansmuseum@lansmus.linkoping.se • www.linkoping.se/lansmuseum

Sammanfattning

Under 2005 genomfördes en upprustning av Strandgatan och Pumptorget i Linköping varvid bl a strandskoningen lades om. I samband därmed utfördes en arkeologisk förundersökning i form av en fotodokumentation. Övriga markingrepp i vid upprustningen bedömdes inte beröra fast fornlämning.

Ann-Charlott Feldt
antikvarie

Figur 2. Utdrag ur Stadskartan med undersökningsområdet markerat. Skala 1:4 000.

Inledning

Med anledning av ombyggnad av gaturummet mellan Stångån och kvarteren Dolken och Draken i Linköpings innerstad genomfördes en arkeologisk förundersökning i form av en antikvarisk kontroll. Det aktuella arbetet genomfördes i den östra utkanten av Linköpings medeltida stadsområde, RAÄ 153 och berörde en ca 250 m lång sträcka utmed Stångån. Arbetet omfattade bl a ny gatubelysning, ombyggnad av gatorna med nya stödmurar, gatunivåer och trappor, samt en restaurering av strandskoningen längs Stångån.

Förundersökningen utfördes efter beslut av Länsstyrelsen i Östergötlands län. Arbetet i fält genomfördes 2005-07-07 – 12-09. Uppdragsgivare var Linköpings kommun, Teknik och samhällsbyggnad, vilka även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för delar av fältarbetet samt rapportarbete var undertecknad. För huvuddelen av fältarbetet svarade antikvarie Jessica Wennerlund.

Områdesbeskrivning

Undersökningsområdet är beläget i Linköpings innerstad, i den sydöstra utkanten av det medeltida stadsområdet, RAÄ 153. I vilken omfattning området närmast Stångån varit bebyggt under medeltiden är oklart. Sannolikt har det funnits en glesare bebyggelse av utkantskaraktär med t ex ekonomibyggnader och anläggningar kopplade till läget invid ån såsom tvättbryggor, fiskeredskap m m. Spår av utkantsbebyggelse har bland annat påträffats vid arkeologiska undersökningar på Magasinstorget (Feldt & Ohlsén 1998).

I ett brev daterat 1486 anges att stadens svinvall låg mellan S:t Larskyrkan och Stångån. Där fanns vi den tiden även några olagligen anlagda hus och kålgårdar (Kraft 1975: 199f). På 1651 års stadskarta finns "Kronotomter" utlagda i området. Stadskartan från 1696 visar att området till största delen nyttjades som kålgårdstomter. I dess norra del, närmast Lilla Stångebro fanns dock en tomt tillhörande Hans Bengtsson Würst. Huruvida denna var bebyggd framgår inte av kartan. Det är dock sannolikt att det

Figur 3. Utsnitt ur 1696 års stadskarta med den dokumenterade sträckan markerad.

fanns bostadsbebyggelse utmed Storgatan fram till broövergången över Stångån.

Kartan från 1696 visar även att den nuvarande Nygatans allra östligaste del hade tillkommit liksom Vattugatan. I Broocmans (1769) beskrivning över Östergötland anges att området öster om S:t Lars ännu vid mitten av 1700-talet kallades Nybygget. Under andra hälften av 1700-talet fanns ett kronobränneri vid stranden av Stångån i nuvarande kvarteren Dolken och Draken.

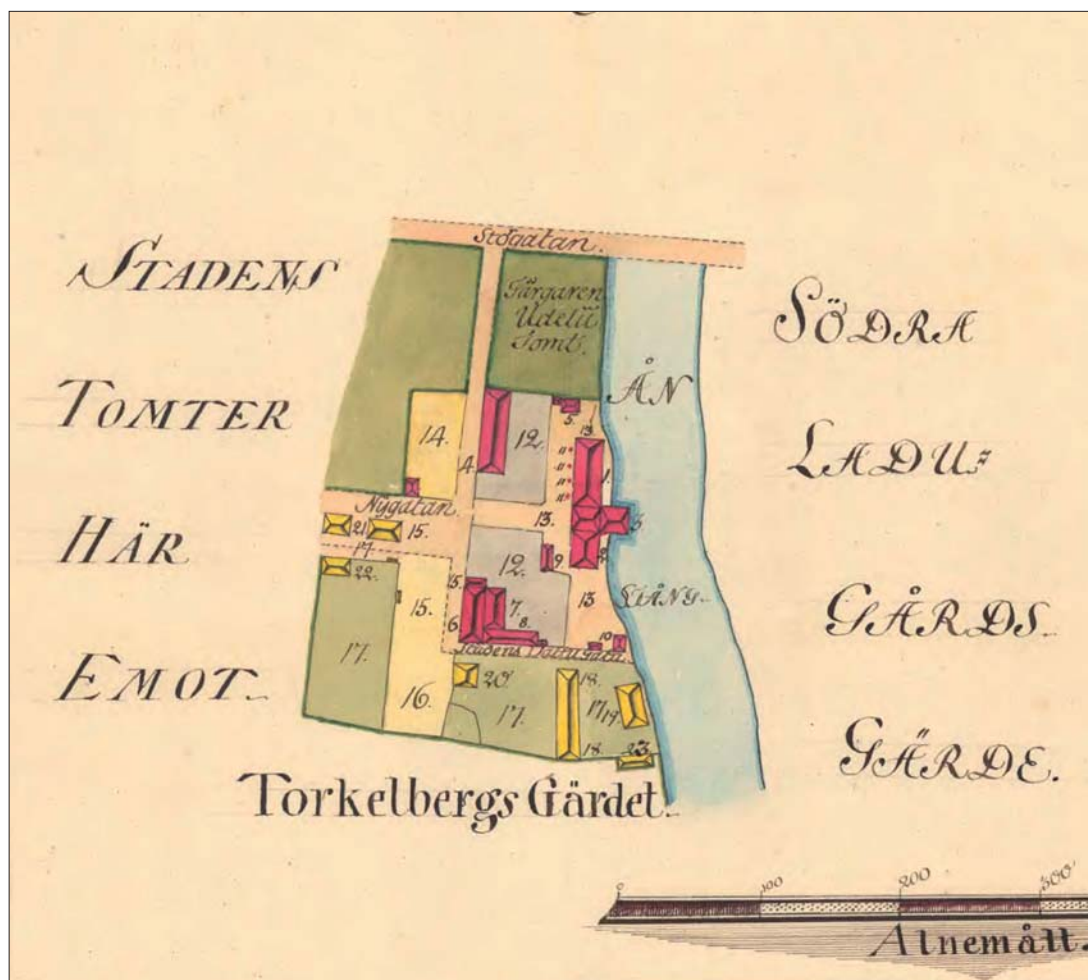
Stångån utgjorde ända fram till 1800-talet stadens vattendepå. Först på 1870-talet började vattenledningar att läggas ner. År 1803 förbjöds bykning vid vattenhämtningsstället vid Ågatans mynning. Vid 1800-talets början anlades ett nytt vattenhämtningsställe vid Nygatans mynning. 1817 stod ett pumphus klart och de nuvarande pumparna på platsen tillkom 1875. På 1830-talet anlades ett badhus i området som på 1870-talet kom att tas över av stadens fattighus (Bergstrand 1994:11).

Diskussioner har förts rörande tolkningen av de kulturlager som uppträder i städernas utkanter

(Björkhager m fl 2004, Feldt & Ohlsén 1998, Ohlsén & Ternström 2001). Är det rena odlingslager eller representerar de något annat? Vid undersökningar har man konstaterat att det ofta förekommer en tydlig fyndstratigrafi inom lagren. De kan även innehålla konstruktioner av olika slag som tycks vara ostörda av odlingsverksamhet.

I anslutning till det nu berörda området har ett antal arkeologiska utredningar och undersökningar genomförts. År 1995 genomfördes en utredning inför planerad exploatering av kvarteret Dolken och Draken (Feldt 1995). Vid denna konstaterades att medeltida lämningar kunde finnas bevarade i de båda kvarteren. Utredningen följdes under 1997 av en förundersökning som endast omfattade kvarteret Draken 5 (Ohlsén 2004). Vid denna konstaterades att medeltida och efterreformatoriska lämningar kunde finnas i området varför eventuella schaktningar borde stå under antikvarisk kontroll, i synnerhet i de delar som ligger närmast Stångån.

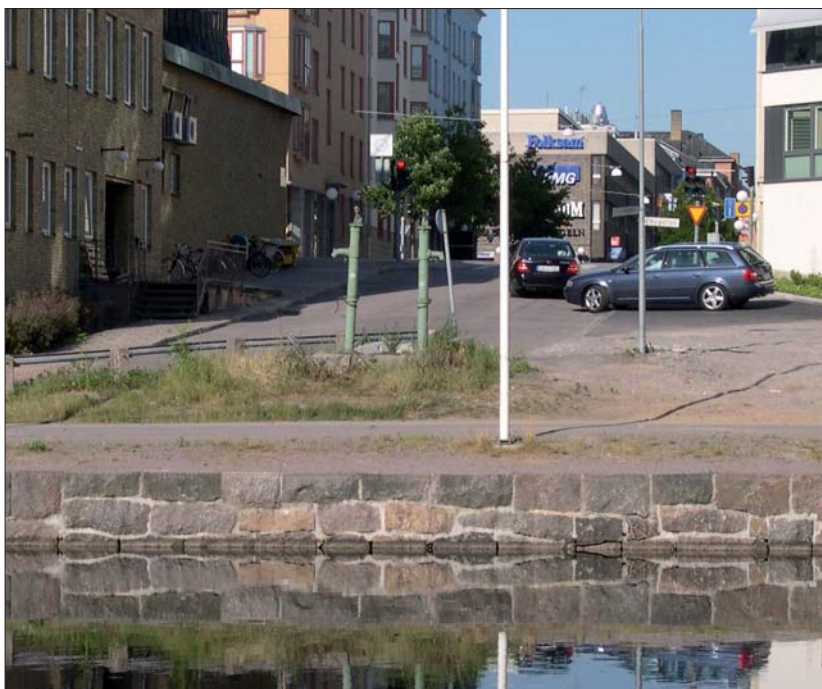
Vid en ombyggnad av Stångåstranden 2000 utfördes arkeologiska undersökningar öster om Hamn-

Figur 4. Karta över kronobränneriet i Linköping 1779 (LMS D64-1:25).

gatan, mellan Tullbron och Storgatan (Feldt 2000). Där konstaterades att välbevarade medeltida och efterreformatoriska lämningar fanns under mycket kraftiga fyllnadslager. Bland annat undersöktes en hank- och störgärdesgård som kunde dateras till 1500-talet.

Strax innan arbetet med strandskoningen och det aktuella gaturummet mellan Stångån och kvarteren Dolken och Draken inleddes genomfördes en antikvarisk kontroll i samband med grundschaktningen för den nya bebyggelsen i kvarteret Dolken (Björkhager 2007). Vid denna framkom spår efter den naturliga strandtopografin. Inga kulturlager eller andra äldre lämningar påträffades dock i området.

Figur 5. Pumparna före ombyggnaden. Foto Jessica Wennerlund, ÖLM.

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att fastställa huruvida fast fornlämning skulle komma att beröras av det planerade arbetet. Dessutom skulle en fotodokumentation av strandskoningen utföras. Förundersökningen resultat skulle ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet.

Den arkeologiska förundersökningen planerades i form av en provschaktsgrävning före det att ombyggnaden inleddes och påträffad fast fornlämning skulle undersökas och dokumenteras. Genom att utnyttja den nya information som framkommit vid de antikvariska kontrollerna som utfördes i samband med byggnation i området (Björkhager 2007, Wennerlund 2005) i kombination med tidigare undersökningar i området, bedömdes att ytterligare provschaktningar inte behövdes, då det inte ansågs som troligt att fast fornlämning skulle komma att beröras av arbetena. Arbetet kom att bestå av en fotodokumentation av den berörda sträckningen av strandskoningen längs Stångån före och efter restaureringen.

Dokumentation av strandskoningen

Strandskoningen på Stångåns västra sida dokumenterades genom fotografering på sträckan mellan Stång-

ebro och Drottningbron. Det komplatta bildmaterialet har tillförts Östergötlands länsmuseums arkiv. Ett urval av bilderna redovisas i föreliggande rapport.

Strandskoningens utseende var före ombyggnaden av något varierande konstruktion. Stenmaterialet längs hela sträckningen utgjordes till övervägande del av granit. På partiet allra närmast Stångebro samt på sträckan söder om Nygatan var stenarna till övervägande del kvaderhuggna. På ett kortare parti något tiotal meter söder om Nygatan fanns en lagning i där de kvaderhuggna stenarna hade blandats med mindre, oregelbundna, kluvna stenar.

På partiet norr om Nygatan och nästan ända fram till Stångebro utgjordes strandskoningen av större, oregelbundna kluvna stenar skolade med mindre stenskärvor. På detta parti var strandskoningen i huvudsak kallmurad medan lagningen söder om Nygatan och delen närmast Stångebro var fogad med cementbruk.

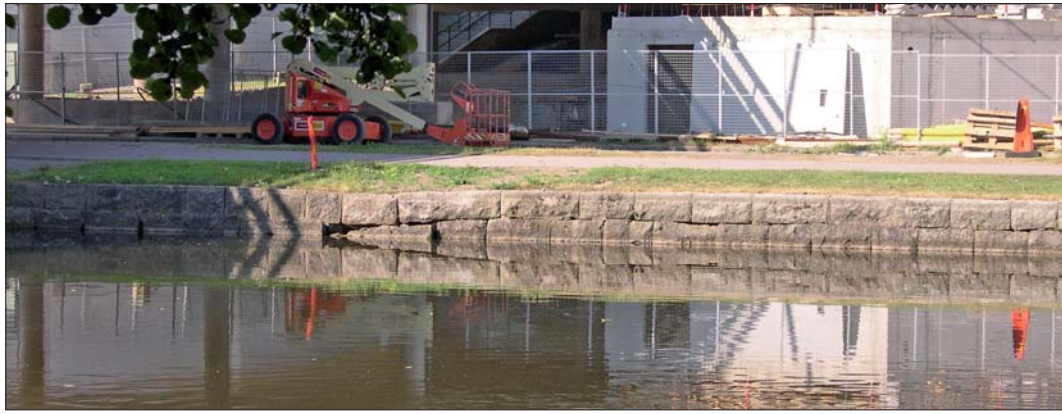
I det kvadermurade partiet närmast Stångebro fanns en trappa ner till vattnet. Ytterligare en trappa var belägen ett tjugotal meter norr om Nygatan. Ett tiotal meter söder om denna fanns ett indraget parti möjligen avsett som båtplats.

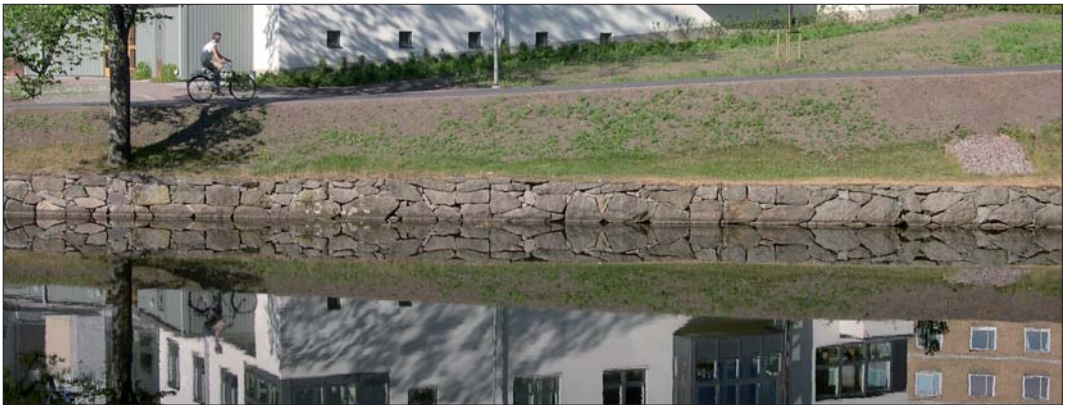
Figur 6. Stångåns västra strand sedd från Stångebro i norr. Foto Jessica Wennerlund, ÖLM.

Figur 7. Stångåns västra strand sedd från Drottningbron i söder. Foto Jessica Wennerlund, ÖLM.

Figur 8. Bildsvit som visar strandskoningen, från söder till norr, längs kvarteren Dolken och Draken före omläggningen. Foto Jessica Wennerlund, ÖLM.

Referenser

- Bergstrand A-K. 1994. *Utvecklingen av folkliv och näringsliv längs Stångån i Linköping – från medeltid till nutid*. Manuskript. Östergötlands länsmuseum
- Björkhager V. 2007. *Drottningtornet*. Arkeologisk förundersökning. Kv Dolken. Linköpings stad, Östergötland. Rapport 2007:8, Östergötlands länsmuseum.
- Björkhager V. & Feldt A-C. & Ohlsén M. & Ternström C. 2004. Den medeltida stadens utkanter. *Kulten, makten, människan*. Östergötland 2003. Linköping.
- Feldt A-C. 1995. *Stångåstranden*. Arkeologisk utredning. Kv Dolken och Draken. Linköpings stad, Östergötland. Rapport, Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. 2000. *Stångåstranden mellan Tullbron och Storgatan*. Arkeologisk undersökning, Linköping, Arbetsmaterial och rapportmanus, Östergötlands länsmuseum.
- Feldt A-C. & Ohlsén, M. 1998. *Magasinstorget*, Linköping, Arkeologisk undersökning Arbetsmaterial och rapportmanus, Östergötlands länsmuseum.
- Kraft S. 1976. *Linköpings historia*. Del 1: Från äldsta tid till 1567. Linköping.
- Kugelberg A. 1975. *Gamla Linköpingsgårdar*. Linköping
- Ohlsén M. 2004. *Kv Draken 5, Nybyggnation*. Arkeologisk förundersökning. Kv Draken 5. Linköpings stad och kommun, Östergötland. Rapport 2004:8. Östergötlands länsmuseum.
- Ohlsén M. & Ternström C. 2001. *Utkanten i centrum. Arkeologi i det medeltida Linköpings utkant*. Arkeologisk undersökning. Bastuplan. Linköping. Rapport 102:2001. Östergötlands länsmuseum.
- Wennerlund J. 2005. *kv Dolken 5*. Arkeologisk förundersökning. Linköpings stad och kommun, Östergötland. Rapport 2005:58. Östergötlands länsmuseum.
- Kartor
1696 års stadskarta över Linköping. Anders Nilsson
1779 Mätning av Kronobrännaretomten. Fredrik Ekmasson. LMS D64-1:25

Tekniska uppgifter

Område	Strandgatan-Pumptorget
Stad	Linköping
Kommun	Linköping
Landskap	Östergötland
Län	Östergötland
Fornlämningsnummer	RAÄ 153
Ekonomiska kartans blad	085 57 (8F 5h LINKÖPING)
Koordinater:	X6476300-6476500 Y1489850-1489950
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon W
Höjdsystem	Lokalt
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens dnr	431-19856-04
Länsstyrelsens beslut	2005-02-18
Länsstyrelsens handläggare	Annika Toll
Länsmuseets dnr	17/05
Länsmuseets kontonummer	530239
Uppdragsgivare	Linköpings kommun, Teknik och samhällsbyggnad
Kostnadsansvarig	Linköpings kommun, Teknik och samhällsbyggnad
Projektledare	Ann-Charlott Feldt / Jessica Wennerlund
Rapport	Ann-Charlott Feldt
Fältarbetstid	2005-07-07 – 12-09
Yta/Volym/Löpmeter	ca 250 löpmeter
Fynd:	Nej
Foto	Digitala bilder
Analyser	Nej
Grafik	Johan Levin
Renritning	-
Grafisk form	Johan Levin
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket dnr 507-99-499
ISSN 1403-9273	Rapport 2007:14 © Östergötlands länsmuseum

I samband med upprustning av Strandgatan och Pumptorget i Linköping lades bl a strandskoningen om. I samband därmed genomfördes en arkeologisk förundersökning i form av en fotodokumentation. Övriga markgrepp i samband med upprustningen bedömdes inte beröra fast fornlämning.